

ФОРМУВАННЯ СЕНСОМОТОРНОЇ СФЕРИ В УЧНІВ ДОПОМІЖНОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

На основі власних психолого-педагогічних досліджень розглядаються особливості розвитку та корекції сенсорної сфери дітей з відхиленнями у розумовому розвитку.

Радикальні соціально-економічні зміни в сучасному суспільстві обумовлюють зростаючі вимоги до випускників допоміжної школи. Соціальна адаптація та активність учнів допоміжної школи залишається проблемою, практична реалізація якої залежить від вирішення цілої низки організаційних та методичних питань як на рівні проведення занять у класі, так і при професійній підготовці спеціалістів у вузі. Значний практичний інтерес викликає вдосконалення змісту та методів трудового навчання в допоміжній школі.

На заняттях з трудового навчання вирішуються корекційні завдання, спрямовані на розвиток рухової та сенсорної сфери розумово відсталої дитини в умовах практичної діяльності.

Необхідною умовою корекційної роботи, на думку А.А.Корнієнко, є вивчення специфічних особливостей сенсорної сфери учнів допоміжної школи. Це дозволяє вирішувати питання адекватної професії та формування стійкого позитивного ставлення учнів до продуктивної праці з визначеної спеціальності.

На дидактичну та виховну цінність сенсорного виховання вказували вітчизняні та зарубіжні олігофренопедагоги: О.М.Граборов, Ф.М.Новік, Л.В.Занков, Ж.Ітар, Е.Сеген, Б. Менель, Ж.Демор, О.Декролі, М.Монтессорі. Вони вважали, що рівень розвитку відчуттів свідчить про реабілітаційні можливості розумово відсталої дитини, готує організм до трудової діяльності.

У допоміжній школі труднощі вирішення соціальних та дидактичних проблем пов'язані з особливостями пізнавальної діяльності розумово відсталих дітей. Це порушення процесу визначення різноманітних ознак предмету (форми, маси, кольору, просторових відношень) зумовлене недосконалістю аналітико-синтетичної діяльності дітей з особливими потребами.

Вади сенсорних орієнтовних процесів заважають формуванню моторних навичок, про що свідчать зниження точності, ритмічності рухів, недосконалість моторно-шкірних відчуттів та витонченість диференціювань.

Важливим засобом корекційного впливу на психо-фізичні недоліки розумово відсталих дітей є праця. У процесі трудового навчання удосконалюються рухові навички, знижуються сінкінезії, прискорюється темп рухів (М.П. Вайзман). У процесі праці беруть участь зоровий, тактильно-руховий аналізатори (окомір, зорова пам'ять, кінестетичні відчуття – М.І. Рябцев), формуються загально-трудова вміння (планування, самоконтроль, орієнтування в завданні – Г.М.Мерсіянова, Н.П. Павлова, Б.І.Пінський).

На жаль, проблема сенсорного виховання розумово відсталих учнів довгий час залишалася дискусійною і лише останнім часом набула загального визначення. Саме тому сенсорне виховання з позиції сучасного розуміння співвідношення навчання та розвитку є особливо актуальним і потребує експериментального дослідження.

Пристаючи до розробки методики нашого дослідження, ми виходили з методологічного положення про те, що у світі сучасних психолого-фізіологічних уявлень про функціональну діяльність мозку в цілому і сенсорної сфери зокрема нейродинамічні аномалії в учнів допоміжної школи під впливом корекційного навчання та лікування частково компенсуються, вирівнюються (П.К.Анохін, Н.А.Бернштейн, А.В. Запорожець, А.Леонтьєв та ін.).

Для цього необхідно озброїти педагогів-практиків методикою виявлення рівня сформованості сенсорної сфери у період вступу дитини до школи та обґрунтувати засоби та методи її вивчення

Керуючись даним положенням, ми вважали необхідним досліджувати функціональний стан рухової та сенсорної сфери і, зокрема, ті її механізми, які приймають участь у формуванні сенсорних навичок. Сенсорну навичку ми уявили схематично, у вигляді складної структури, до якої входили зоровий, руховий та шкірний аналізатори.

Дослідження включало визначення, аналіз та оцінку даних функціонального стану зорового, рухового та шкірного аналізаторів. Показниками функціонального стану зорового аналізатора були гострота зору, кольоровідчуття та ністагм; рухового – візуальний стан кистей рук та кожного пальця окремо, наявність насильницьких рухів, патологічних рефлексів, стереогноз; шкірного – стан больового, температурного та тактильного відчуттів. Дослідження шкірного аналізатора було доповнено вивченням трофіки долоні учнів, що вказувало на вегетативну функцію нервової системи та її участь у регулюванні обміну речовин рухового органа.

Психолого-педагогічне дослідження учнів включало тести на кольоропам'ятовування, довгочасну пам'ять, уявлення про геометричні фігури та їх розташування. Показники даних тестів відображали рівень сенсорного розвитку розумово відсталих учнів.

В експерименті брали участь 138 учнів 1–2 класів спеціальних шкіл Донецької області (м. Слов'янськ, Красний Лиман) у віці 7–10 років з легким ступенем розумової відсталості. Дослідження проводилось на початку, середині та наприкінці учбового року (1,2,3 серії). Найбільш інформативними були 1 та 3 серії.

Вивчення функціонального стану зорового аналізатора показало, що в учнів 1–2 класів допоміжної школи протягом року відзначається паралельне зниження гостроти зору та показників кольоровідчуття. Причому в

учнів 1 класу відзначається поновлення функції кольоророзрізнення наприкінці навчального року та її відносне підвищення (1 серія - 0,45; 3–0,6). В учнів 2 класу, при ідентичному з першокласниками зниженні гостроти зору (на 0,03), кольоророзрізнавальні здібності наприкінці учбового року знижуються. Між тим рівень розвитку кольоровідчуття учнів 2 класу вищий від цих показників учнів 1 класу (наприкінці навчального року 1 кл. – 0,06; 2 кл. – 0,78 бала).

Оскільки в учнів 1 класу величина показників гостроти зору була вищою, ніж в учнів 2 класу, це відбилося і на показниках рівня диференціювання функції зорового аналізатора, який у 3 серії експерименту в учнів 1 класу дорівнював 0,85, а у 2 класі – 0,82.

Дані обставини свідчать про необхідність використання більш досконалих прийомів та методів формування у розумово відсталих дітей кольоророзрізнавальних здібностей, що, з нашої точки зору, впливає і на підвищення рівня розвитку зорового аналізатора.

Найбільш інформативними показниками функціонального стану рухового аналізатора були параметри з координації пальців рук, ритмічності рухів та ручної швидкості.

Проведений нами аналіз здобутих показників дозволяє припустити, що функція рухового аналізатора під впливом процесу навчання спрямовано диференціювалася. Одержані дані варіювалися в межах 0,92–0,95 бала за виключенням 1 серії експерименту в 1 класі, коли цей показник дорівнював 0,88, внаслідок низьких результатів ритмічності рухів. При цьому показники ручної швидкості залишалися на рівні 37–42 секунди, що відповідає даним Н.П.Вайзмана. Все це дозволяє вважати, що функція рухового аналізатора в учнів 1–2 класів допоміжної школи спроможна розвиватися та удосконалюватися.

За результатами дослідження нами також було встановлено, що тактильна, больова та температурна чутливість у всіх обстежених була збережена.

Щодо показників трофіки долоней, то в учнів 1–2 класів на початку навчального року вони були більш якісними. Та наприкінці навчального року збільшився відсоток учнів з порушеннями трофіки долоні і дорівнював в обох класах однакового результату (відповідно 65% і 69%). Наведені дані свідчать про стан вегетативної функції нервової системи та її вплив на руховий орган.

Проведене нами дослідження включало також вивчення рівня сенсорного розвитку розумово відсталих школярів початкових класів, показниками якого були тести на кольорозапам'ятовування, уявлення про форму геометричних фігур та їх розташування.

Таблиця 1.

Характеристика показників сенсорного розвитку в учнів 1 – 2 класів допоміжної школи

Назва показника сенсорного розвитку	Показник сенсорного розвитку за класами та серіями дослідження (в балах)			
	1 клас		2 клас	
	1 серія	3 серія	1 серія	3 серія
Назва кольору	0,84	0,82	0,76	0,78
Кольорозапам'ятовування	0,84	0,78	0,82	0,75
Довгочасна пам'ять	0,64	0,68	0,7	0,65
Назва геометричних фігур	0,65	0,7	0,66	0,68
Визначення розташування фігур	0,38	0,58	0,66	0,55
Рівень сенсорного розвитку	0,68	0,7	0,74	0,68

Проаналізувавши наведені в таблиці дані про рівень засвоєння сенсорних еталонів кольору, форми та просторових відношень предметів у динаміці, ми прийшли до висновку, що розумово відсталі учні 1 – 2 класів мають стабільно обмежені знання про якісні ознаки предмета (від 0,66 до 0,74 бала). Причому показники сенсорного розвитку учнів 2 класу незначно перевищують дані за цими напрямками в першокласників і мають тенденцію наприкінці учбового року знижуватися.

Результати, здобуті на даному етапі експерименту, відображали стан сенсомоторного розвитку учнів 1 - 2 класів і дозволили виділити дві групи дітей за рівнем розвитку у них зорового, рухового та шкірного аналізаторів.

До першого рівня були віднесені учні 1 – 2 класів, у яких мало місце порушення функції одного двох аналізаторів і зниження рівня сформованості уявлень про сенсорні еталони. До другого рівня відносилися учні 1 – 2 класів, у яких мало місце порушення функції одного-двох аналізаторів і зниження рівня сформованості уявлень про сенсорні еталони.

Таблиця 2.

Розподіл учнів за рівнем сенсомоторного розвитку

	Кількість учнів у відсотковому відношенні			
	1 – й клас		2 – й клас	
	поч.навч.року	кінець	поч.навч.року	кінець
I рівень	27,3	38,5	50	37,5
II рівень	72,7	61,5	50	62,5

Учні першого рівня виконували завдання в межах часу, відведеного програмою. Деталі вибору відповідали формі та кольору зразка. Правильно виконувалися з'єднувальні операції. При самостійному виготовленні

аналогічного завдання темп роботи залишався попереднім або прискорювався, проте якість вибору не знижувалась. До цієї групи було віднесено 27,3 % учнів 1-го і 50 % - 2 – го контрольних класів.

В учнів 2 рівня спостерігався нижчий темп роботи (в 2 рази) і більша кількість помилок (у середньому в 1,7 рази). До неї увійшли на даному етапі обстеження 72,7 % учнів 1 та 50 % - 2 класів.

Матеріал надійшов до редакції 20.09.2000 р.

Гиренко Н.А. Формирование сенсомоторной сферы у учащихся вспомогательной школы в процессе трудового обучения.

На основании собственных психолого-педагогических исследований рассматриваются особенности развития и коррекции сенсомоторной сферы детей с отклонениями в умственном развитии.

Hyrenko N.A. Formation of Pupils' Sensory-Motor Sphere in Subsidiary School in the Process of Labor Training.

On the basis of psychological and pedagogical investigation the author of the article considers the peculiarities of development and correction of sensory-motor sphere of children with mental defects.